

Всё сказанное свидетельствует об актуальности данной тематики. Не смотря на меры, применяемые международным сообществом, угон самолётов продолжается. Последнее время существует реальная угроза применения воздушного судна в качестве оружия для нанесения ударов по наземным целям.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЦІННОСТІ ТА ОЦІНКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Оробець К. М.

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Тенденції розвитку сучасної філософської думки свідчать про те, що у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. усе більше філософів, соціологів, культурологів, політологів, юристів та науковців інших сфер для пояснення широкого спектра соціальних явищ і процесів використовують аксіологічні поняття. У цьому аспекті не є винятком кримінальне право, оскільки ґрунтовні дослідження низки кримінально-правових понять та категорій, таких, як суспільна небезпечність, кримінальна відповідальність, покарання, вина, суспільно небезпечні наслідки тощо, з необхідністю потребують врахування філософських положень щодо розуміння свободи, справедливості, рівності, безпеки тощо.

Усе більше соціальних цінностей віднаходять своє юридичне закріплення як безпосередньо у Кримінальному кодексі України, так і у його підґрунті – Основному Законі – Конституції України та нормах і принципах міжнародного права, отже, набувають статус не лише соціальних, а і правових цінностей.

Незважаючи на цілком виправдане розширення сфер застосування аксіологічного підходу у сучасній науці та законодавстві, окремими дослідниками висловлюються протилежні погляди щодо вичерпування евристичного потенціалу аксіології; аксіологію як вчення про цінності пропонується замінити естиматикою, тобто вченням про акти оцінювання [1, с. 217]. На нашу думку, подібний підхід значно применшує роль аксіології, зводить її до вивчення суто теоретичних абстракцій, розпливчастих понять, з якими ототожнюють цінності, тому таку точку зору підтримати не можна.

З одного боку, цінності є такими характеристиками тих чи інших предметів, що виражають їх значущість у відношенні до конкретного суб'єкта (окремої особи, групи осіб, суспільства чи людства в цілому), тобто цілком об'єктивними, а не творами людської уяви. З іншого боку, оцінка предмета як цінності або, навпаки, антицінності суб'єктом завжди є суб'єктивною, ступінь її відповідності цінності об'єктивній визначається рівнем знань суб'єкта, його

звичками, потребами, інтересами, ідеалами, соціальним досвідом тощо, інакше кажучи, його психологією та ідеологією.

Отже, на наш погляд, цінність, значущість предмета для суб'єкта є об'єктивним показником (вимогою, нормою), акти оцінювання ж є вторинними у тому розумінні, що вони самі по собі не створюють цінності предмета (яка йому вже властива), а лише в тій чи іншій мірі відбивають її, проходячи через свідомість суб'єкта. Тому в основу аксіологічного підходу цілком слушно покладено дослідження саме цінностей. Оцінювання, безперечно, також слід включати до предмета вивчення аксіології, однак не як творчий акт, а в контексті визначення його істинності або неістинності. Справжня цінність (або антицінність) предмета у такому розумінні виступає тією істиною, на пізнання якої спрямована діяльність суб'єктів.

Що стосується кримінального права, то аксіологія з позицій сфери належного дозволяє розкрити його цінність на поточному рівні розвитку й окреслити перспективи підвищення його значущості як найсуворішого та водночас найдієвішого засобу охорони правопорядку, соціального регулятора, який визначає найбільш небезпечні, абсолютно недопустимі відхилення від соціальних норм та формує примусовий механізм притягнення до кримінальної відповідальності. Можна погодитися з думкою про те, що цінність права, зокрема, і кримінального, залежить від того, наскільки правильно право відбиває первинні (соціальні) цінності, та наскільки ефективно воно їх затверджує й охороняє [3, с. 144].

Істиною у кримінальному праві, що визначає спрямованість усієї юридичної діяльності компетентних органів та осіб як особливого різновиду діяльності пізнавальної у цій галузі, є антицінність злочину. Чим більш повно і правильно ця антицінність буде пізнана, тим більш цінним буде саме кримінальне право. При цьому слід враховувати, що злочин є антицінністю на двох «рівнях»: як антипод тих чи інших соціальних цінностей, тобто діяння суспільно небезпечне, та як антипод цінностей правових, тобто діяння протиправне. Обсяг цього поняття (категорії) є динамічним, він змінюється разом зі зміною соціальних і правових цінностей на тому чи іншому етапі історичного розвитку суспільства.

Розвиваючи ідеї філософів [2, с. 340], оцінку у кримінальному праві можна визначити як співвіднесення, узгодження двох істин – істинного знання про предмет (злочин як діяння, акт людської поведінки, що належить до сфери суцього) та істинного значення законів суспільного розвитку, соціальних і правових норм (що належать до сфери належного).

Зазначене визначення можна конкретизувати на прикладі різних видів юридичної діяльності у сфері кримінального права.

Зокрема, законодавець, приймаючи рішення про криміналізацію або декриміналізацію, пеналізацію чи депеналізацію, може істинно або помилково оцінювати цінність тих чи інших соціальних явищ, правильно чи неправильно співвідносити акти суспільно значущої поведінки з соціальними нормами.

Ступінь відповідності такої оцінки об'єктивній цінності, не кажучи вже про можливе свідоме обстоювання індивідуальних чи групових цінностей замість соціальних, багато в чому визначає в подальшому ефективність кримінального закону та розвиток суспільних відносин: так, перелік суспільно небезпечних діянь, що визнаються кримінальними правопорушеннями, може занадто звужуватися або невиправдано розширюватися; основна увага може приділятися охороні другорядних суспільних відносин замість охорони тих, що справді важливі на конкретному етапі розвитку соціуму; діяння, що не становлять великої суспільної небезпеки, можуть надмірно каратися; частина законодавчих приписів може не виконувати своїх функцій через їх протиріччя з цінностями суспільства тощо.

У правозастосовній діяльності оцінка також відіграє важливу роль. Так, у низці випадків у процесі кваліфікації злочинів виникає потреба у з'ясуванні змісту оціночних понять (наприклад, істотна шкода, тяжкі наслідки, велика шкода), які не мають формальних критеріїв. При призначенні покарання суд виходить з власної оцінки тяжкості злочину, тобто того, наскільки суттєво злочинним діянням було порушено суспільні відносини, і наскільки ці відносини є цінними для соціуму. Оцінка правозастосовних органів, що не відповідає істині, повинна ставати предметом перегляду, наприклад, у суді вищої інстанції.

Як бачимо, аксіологічні дослідження у кримінальному праві не обмежуються суто теоретичним пошуком цінностей, що пов'язані з цією галуззю права, вони мають цілком конкретне практичне спрямування та прямий зв'язок з правотворчою і правозастосовною діяльністю. Крім того, вони мають важливе наукове та моральне значення [4, с. 160].

Потенціал аксіологічного підходу у конкретних науках не тільки не вичерпується, а й майже не почав досі реалізовуватися. Зокрема, ігнорування цього підходу у кримінальному праві здатне призводити до надлишкової догматизації підходів і положень, що вже не відповідають потребам суспільного розвитку, політизації законів про кримінальну відповідальність внаслідок орієнтації не на справжні соціальні цінності, які підміняються цінностями певної групи населення (політичної еліти) або «вимогами політичної доцільності». Головною перевагою застосування аксіології у кримінальному праві вважаємо розгляд останнього як продукту загальнолюдської культури, що є одним з важливих чинників нормального розвитку суспільства як відкритої динамічної системи, що має здатність до саморегуляції.

У перспективі є підстави сподіватися на активізацію аксіологічних досліджень у сфері кримінального права, які дадуть змогу підвищити якість кримінального закону, сприятимуть повноцінному затвердженню людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки як найвищої соціальної цінності, створять додаткові передумови для більш виваженого, соціально обґрунтованого й одноманітного застосування кримінального закону.

Література:

1. Демидов А. Б. Аксиология бесперспективна // Довгирдовские чтения III: философская антропология и социальная философия. Материалы международной научной конференции, г. Минск, 26–27 апреля 2012 г. – Минск: Право и экономика, 2012. – С. 214-217.
2. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник. – 3-тє вид., стер. – К.: Академвидав, 2009. – 592 с.
3. Смирнова И. Г. Понятие и значение социальных ценностей в уголовном судопроизводстве (в продолжение рассуждений об аксиологической сущности права) // Известия ИГЭА. – 2010. – № 6. – С. 141-145.
4. Філософія права: Підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.

ОХОРОНА ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА – ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Павленко Т. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди,
старший науковий співробітник
сектора дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Права людини та громадянина, їх генезис, соціальне коріння і призначення є однією з «вічних» проблем розвитку людства, що пройшла через тисячоліття і незмінно знаходилася у центрі уваги політичної, правової, етичної, філософської та релігійної думки [1, с. 3-4].

Не применшуючи ролі та значення філософського, соціального, історичного, політичного підходів до дослідження прав людини та громадянина, ми вважаємо, що аналіз даної проблеми з точки зору юриспруденції має бути першочерговим завданням. Як зазначає Ю.М. Тодика, для правників найважливішим інструментом впливу на стабільність суспільних процесів є право. Забезпечення і захист невід'ємних прав людини – найважливіший елемент та необхідна умова стабільного розвитку соціуму. Порушення прав та свобод людини і громадянина дестабілізує суспільства, веде до конфронтації різних політичних сил, загострення соціально-політичної обстановки [2, с. 4].